

УДК 123.015.324

Семенюк Н. В.

Кандидат філософських наук, доцент, докторант НПУ імені М. П. Драгоманова

НЕОБХІДНІСТЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУПРОВОДУ ОСВІТИ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ

Інформаційне суспільство потребує якісно нової освіти і нових способів її надання. Необхідне цілеспрямоване і комплексне формування інформаційної культури особистості. Це можливо за умови впровадження в освітніх установах усіх ступенів і рівнів спеціальних навчальних дисциплін та новітніх інформаційних технологій.

Ключові поняття: інформаційне суспільство, інформаційна культура, освіта.

З початку XXI століття система освіти зазнала серйозних змін. Це пов'язано, перш за все, із розвитком суспільства. У свою чергу серйозний технологічний стрибок безпосередньо взаємозв'язаний з розвитком нових інформаційних технологій. Зміни торкнулися всіх галузей життєдіяльності людини й, зокрема, системи освіти. Виникли нові поняття, що характеризують і позиціонують навчання як певний виробничий технологічний процес, який підкоряється всім законам і тенденціям ринку.

Крім того, сучасне суспільство можна назвати гіпердинамічним. Зміна технологій у різних галузях життєдіяльності людини відбувається не за покоління й навіть не за десятиліття, а протягом лише 2—3 років, що не може не позначитися на динаміці ринку інтелектуальної праці, його зростаючих вимог до специфічної підготовки випускника навчального закладу.

Інформаційне суспільство вимагає нової якості освіти й нових способів її надання. Ці вимоги зумовлені більшою інтеграцією людей у процеси, де потрібна висока вузькофахова підготовка, а також постійною потребою у перекваліфікації працівників відповідно до швидкого розвитку технологій. Вищий навчальний заклад тепер має бути готовим змінювати навчальні курси, способи представлення цих курсів і вчасно передбачати запити споживачів освітніх послуг. Сучасному виробництву потрібно більше освічених людей, ніж це було ще п'ятнадцять років назад [1, с. 78].

Інформаційна культура особистості як умова успішної адаптації людини до життя в інформаційному суспільстві, еволюціонує в суспільство знань. У новій парадигмі освіти значне місце займає інформаційна складова, що має принципово важливе значення як для тих хто вчить, так і для тих, хто навчається. Відповідно, в останні роки в усьому світі серйозну увагу почали приділяти інформаційній підготовці особистості. Така підготовка не повинна зводитися до вирішення завдань: навчання основам бібліотечно-бібліографічних знань і прийомам раціональної роботи з книгою, алгоритмам інформаційного пошуку, ліквідації комп'ютерної неграмотності, освоєнню гіпертекстових, мультимедійних та інших інформаційно-комунікаційних технологій. Необхідна цілеспрямована і комплексна підготовка людини, що включає широкий спектр не тільки інформаційних знань, умінь і навичок, але й інформаційних компетенцій, пов'язаних з пошуком, вилученням та критичним аналізом інформації, здатністю самостійно добувати і виробляти нові знання. Іншими словами, мова йде про формування інформаційної культури особистості [2, с. 32–39].

Інформаційна культура особистості—одна зі складових загальної культури людини; сукупність інформаційного світогляду та системи знань і умінь, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність по оптимальному задоволенню індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і нових інформаційних технологій. Є найважливішим чинником успішної професійної та непрофесійної діяльності, а також соціальної захищеності особистості в інформаційному суспільстві.

Важливою ланкою, що поєднує всі компоненти інформаційної культури, є інформаційний світогляд. Інформаційний світогляд—система узагальнених поглядів на інформацію, інформаційні ресурси, інформаційні системи, інформаційні технології, інформатизацію, інформаційне суспільство та місце людини в ньому, на ставлення людей до навколишнього інформаційному середовищі, а також обумовлені цими поглядами їх переконання, ідеали, принципи пізнання і діяльності.

Формування інформаційної культури особистості та організація інформаційної освіти повинна базуватися, на наступних принципах: системності, інтегративності, технологічності, безперервності, а також діяльнісного підходу.

Цілеспрямоване і послідовне формування інформаційної культури особистості, можливо за рахунок впровадження в освітніх установах усіх ступенів і рівнів спеціальної навчальної дисципліни, такої як «Основи

інформаційної культури особистості». Головна мета курсу «Основи інформаційної культури особистості» — підготовка людини до продуктивного здійснення пізнавальної діяльності, успішної самореалізації в умовах інформаційного суспільства та суспільства знань. Основними завданнями курсу є:

1. Формування інформаційного світогляду особистості;
2. Придбання знань і вмінь з інформаційного самозабезпечення навчальної, професійної чи іншої пізнавальної діяльності; оволодіння інформаційної компетентністю.

Вирішення цих завдань спрямоване на оволодіння раціональними прийомами самостійного ведення пошуку інформації як традиційним (ручним), так і автоматизованим (електронним) способом; освоєння формалізованих методів аналітико-синтетичної переробки інформації; застосування традиційних та інформаційно-комп'ютерних технологій для підготовки та оформлення результатів своєї самостійної пізнавальної діяльності.

Підсумком втілення в життя мети і завдань курсу є формування творчої особистості, здатної реалізувати конституційні права людини і громадянина на доступ до інформації, використовувати здобуту інформацію в інтересах свого фізичного, духовного та інтелектуального розвитку, а також в ім'я прогресу суспільства; володіння активною громадянською позицією.

Якщо розглядати формування інформаційної культури особистості як цілісний, спеціально організований процес, то його реалізація потребує вирішення, як мінімум, наступних проблем:

- 1) впровадження в навчальні плани освітніх закладів усіх типів навчальної дисципліни «Основи інформаційної культури особистості», покликаної сформувати цілісну систему знань і вмінь в області інформаційного самозабезпечення. Дана навчальна дисципліна повинна отримати статус обов'язкової в структурі навчальних планів освітніх установ;

- 2) розробки комплексу навчальних матеріалів, диференційованих по цілям і ступеням навчання, віковим особливостям учнів. Їх домінуючими компонентами повинні стати відомості, що формують технологічне знання, що містить відповідь на питання «Як робити?» Стосовно до кожного конкретного інформаційного продукту чи процесу. У складі навчальної літератури, що забезпечує формування інформаційної культури, повинні бути представлені видання як в традиційній, так

і електронній формі, орієнтовані і на тих, хто вчить, і на тих, хто навчається;

3) використання розподіленої інформаційно-навчального середовища, що включає інформаційні ресурси (фонди документів та інформаційних видань, традиційні та електронні бібліотечні каталоги), комп'ютерну техніку, засоби доступу до віддалених вітчизняним та світових інформаційних ресурсів.

4) організацію спеціальної підготовки кадрів, здатних на професійній основі вести заняття з курсу «Основи інформаційної культури особистості» з різними категоріями учнів.

Вирішення даної проблеми можливе при використанні професійного потенціал вчителів (викладачів) і бібліотекарів (інформаційних працівників). Ключовим завданням підготовки кадрового корпусу інформаційної освіти має стати оволодіння як тими, так і іншими технологією формування інформаційної культури особистості на основі єдиного методологічного підходу, що передбачає єдність понятійного апарату. При цьому для вчителя (викладача) принципово важливо освоєння основ професійної роботи з інформацією, знання основних законів функціонування документальних потоків інформації в суспільстві і критеріїв ефективного пошуку інформації, володіння прийомами і методами аналітико-синтетичної переробки інформації на базі інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Професійна підготовка бібліотекарів, покликаних формувати інформаційну культуру різних категорій учнів, — від найменших громадян до дорослих людей — має бути посилена психолого-педагогічним компонентом, що включає вивчення методів і засобів навчання з урахуванням віку і діяльності людини [3, с. 5–7].

Українська держава підтримує процес інформатизації освіти, використання інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти, сприяє впровадженню глобальних інформаційно-освітніх систем. Як визначено у Національній доктрині розвитку освіти та Законі України «Про вищу освіту» пріоритетом розвитку безперервної освіти на сьогоднішній день є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність і ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життя в інформаційному суспільстві.

Але найголовнішим, з погляду освітньої стратегії України, є створення відповідної індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому рівню науково-технічного розвитку освітньої системи, тому

що це є умовою реалізації ефективних стратегій досягнення головних цілей освіти [4, с. 15].

Важливого значення набуває поняття інформаційної компетентності при здійсненні інформаційної освіти.

Експерти в галузі освіти країн Європейського Союзу розглядають компетентність як «здатність застосовувати знання й уміння». На міжнародній конференції, що проходила 2004 року у Норвегії за підтримки ЮНЕСКО, було запропоновано таке трактування поняття компетентності: здатність застосовувати знання та вміння ефективно й творчо в міжособистісних відносинах — ситуаціях, що передбачають взаємодію з іншими людьми в соціальному контексті так само, як і в професійних ситуаціях. Компетентність — поняття, що логічно походить від ставлень до цінностей, та від умінь до знань.

Інформаційну компетентність розуміють як здатність особистості орієнтуватися в потоці інформації, як уміння працювати з різними видами інформації, знаходити і відбирати необхідний матеріал, класифікувати його, узагальнювати, критично до нього ставитися, на основі здобутих знань вирішувати будь-яку інформаційну проблему, пов'язану з професійною діяльністю. Інформаційна компетентність є основним компонентом інформаційної культури, яка, у свою чергу, є частиною загальної культури особистості [5, с. 5].

Комп'ютерна компетентність достатньо широко використовується як одна з цілей інформаційної освіти. Так, П. В. Беспалов визначає це поняття як інформаційно-технологічну компетентність, яка не зводиться до розрізнених знань і навичок роботи на комп'ютері. Вона є інтегральною характеристикою особистості, здатністю до засвоєння відповідних знань і розв'язання задач у навчальній та професійній діяльності за допомогою комп'ютера.

Як висновок, ні інформаційна, ні комп'ютерна компетентність окремо не відповідають у повній мірі професійним вимогам, які постають на сучасному етапі модернізації освіти.

Для більшості осіб інформатика не є профілюючим предметом, тому для них на першому плані важливою стає сформована інформаційно-комунікаційна компетентність у застосуванні ІКТ. Вона передбачає наявність у особистості здатностей:

- застосовувати ІКТ в навчанні та повсякденному житті;
- раціонально використовувати комп'ютер і комп'ютерні засоби під час розв'язування завдань, пов'язаних з опрацюванням інформації, її пошуком, систематизацією, зберіганням, поданням і передаванням;

- будувати інформаційні моделі й досліджувати їх за допомогою засобів ІКТ;
- давати оцінку процесові й досягнутим результатам технологічної діяльності.

Українськими вченими було розкрито зміст ключових компетентностей під час застосування інформаційних і комунікаційних технологій [6, с. 88]. Вони передбачають здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Не менше значення при формуванні інформаційного суспільства повинно приділятися підготовці кадрів, які навчатимуть наступні покоління інформаційній культурі та користуванню технологічними засобами для отримання освіти протягом життя. До них, зокрема, відносяться вчителі шкіл.

У процесі впровадження компетентнісного підходу до навчання вчителів-предметників ІКТ важливо зосередити зусилля на:

- визначенні загальних компетентностей вчителів-предметників загальноосвітніх навчальних закладів;
- визначенні умов ефективного формування компетентностей вчителів-предметників;
- розкритті змісту загальних компетентностей вчителів-предметників;
- розкритті поняття інформаційно-комунікаційної компетентності;
- визначенні складових інформаційно-комунікаційної компетентності;
- розробці, апробації програмних модулів;
- діагностиці результатів навчання.

Умови ефективного формування ІКК вчителів-предметників:

- підвищення рівня сформованості інформаційно-комунікаційної культури;
- тренінгова система навчання вчителів-предметників;
- системне використання набутих навичок у педагогічній практиці;
- участь у конкурсах, конференціях, семінарах;
- неперервна освіта впродовж всього життя [7, с. 5–7].

Вивчення причин низької результативності діяльності освітніх установ з формуванню інформаційної культури особистості дозволило обґрунтувати загальнометодологічні принципи інформаційної освіти:

1. Принцип культурологічного підходу.

2. Принцип системного підходу.
3. Принцип інтегративності.
4. Принцип діяльнісного підходу.
5. Принцип технологічного підходу.
6. Принцип безперервності.

Принцип культурологічного підходу базується на усвідомленні глибокого взаємодії категорій «інформація» і «культура», на уявленні про те, що інформаційна культура є невід'ємна частина загальної культури людини. З позицій культурологічного підходу інформаційна культура закладає світоглядні установки особистості; формує її ціннісні орієнтації по відношенню до інформації як до елемента культури; перешкоджає дегуманізації і заміні духовних цінностей досягненнями, викликаними до життя науково-технічним прогресом та безпрецедентним зростанням і розвитком нових інформаційних технологій в інформаційному суспільстві.

Принцип системного підходу дозволяє забезпечити цілісність представлення феномена інформаційної культури, подолати за рахунок введення єдиної методологічної бази ізольованість при розгляді таких його традиційних компонентів, як бібліотечно-бібліографічні знання, культура читання, комп'ютерна грамотність, реалізувати відповідно до тези «ціле більше, ніж сума його частин» досягнення нової якості у визначенні змісту поняття «інформаційна культура» як застави ефективної діяльності за рішенням проблеми інформаційної підготовки громадян.

Принцип інтегративності дає можливість побудови єдиної стратегії й тактики формування інформаційної культури особистості з орієнтацією на органічне взаємодія як освітніх, так і бібліотечно-інформаційних установ, кожне з яких у відповідності зі своєю специфікою покликане стати учасником інформаційного всеобучу. Реалізація даного принципу відкриває перспективи гармонізації спільної роботи цих соціальних інститутів по досягненню спільної мети — формуванню інформаційної культури особистості.

Принцип діяльнісного підходу означає, що формування інформаційної культури особистості будується не з позицій бібліотекаря, інформаційного працівника, який намагається пояснити школяреві, студенту, вчителю, як влаштована бібліотека, інформаційна служба або комп'ютер і присвятити його в тонкості бібліотечно-бібліографічної, інформаційної, комп'ютерної технології, а з позицій користувача, споживача інформації, виходячи з тих інформаційних задач, які він має

вирішувати в ході своєї навчальної, професійної чи дозвільної діяльності.

Принцип технологічного підходу дозволяє розглядати формування інформаційної культури особистості як педагогічну технологію, що включає певну сукупність методів і засобів, що забезпечують досягнення заданого результату. Припускає детальне визначення кінцевого результату і обов'язковий контроль його точності як основи одержання продукції з заданими параметрами. Обов'язковими вимогами при цьому є масовість і відтворюваність отриманих результатів. Порушення цих вимог і відсутність хоча б одного елемента в заданій технологічного ланцюга неминуче спричиняє зниження якості результатів.

Процес формування інформаційної культури особистості тільки тоді знаходить статус технології, коли визначена програма діяльності з чітко сформульованою метою, встановленою послідовністю дій, що ведуть до досягнення поставленої мети (навчальна програма); коли маються засоби реалізації поставленої мети (навчально-методичні, технічні та ін); коли встановлені вимоги до кінцевого продукту (знанням та вмінням) на кожному етапі навчання; існують інструменти вимірювання рівня інформаційної культури (тести, контрольні завдання та ін.)

Принцип безперервності передбачає використання можливостей всіх ланок системи неперервної освіти (дошкільної, загальної середньої, середнього спеціального, вищого, післявузівської) для формування інформаційної культури особистості. При цьому на кожному з цих ланок навчання основам інформаційної культури повинне бути обов'язковим і спеціально організованим [8, с. 34–35].

Із застосуванням у навчальному процесі ІТ фахівці пов'язують. перш за все, надії на підвищення якості навчання. Наприклад, їх застосування дозволяє підвищити ефективність практичних та лабораторних занять з природничих дисциплін не менш, як на 30%, об'єктивність контролю знань учнів — на 20–25%. Успішність у контрольних групах, що навчаються з застосуванням ІТ, у порівнянні з тими, де у навчанні застосовували традиційні методи, вище у середньому на 0,5 бала (за п'ятибальною системою оцінки). При застосуванні комп'ютерної підтримки у вивченні іноземних мов швидкість накопичення словникового запасу збільшується у 2–3 рази.

При оцінці впливу застосування ІТ на ефективність навчального процесу враховують і той факт, що вони впливають не тільки на процесуальний його аспект, а й на зміст освіти.

Застосування ІТ дозволяє вирішувати ряд принципово нових дидактичних завдань:— вивчати процеси та явища у мікро- та макросвіті, всередині складних технічних та біологічних систем на основі використання засобів комп'ютерної графіки та комп'ютерного моделювання;— розглядами у зручному для вивчення масштабі часу різноманітні фізичні, хімічні, біологічні та соціальні процеси, що реально відбуваються з дуже великою або дуже малою швидкістю.

ІТ дозволяє включити до навчальних планів лабораторні заняття з використання комп'ютерних моделей, які імітують процеси функціонування дуже дорогого, навіть унікального обладнання, що є недоступним для навчальних закладів. Отже мова йде і про економічну ефективність застосування ІТ (хоча і гіпотетичну).

Провідними видами комп'ютерних навчальних програм, що використовуються сьогодні у більшості країн світу, у тому числі і в Україні, та їх дидактичними функціями є:— комп'ютерний підручник— програмно-методичний комплекс, який забезпечує можливість самостійно засвоїти навчальний курс або його розділ. Як правило поєднує в собі якості підручника, довідника, задачника та лабораторного практикуму;— контролюючі програми— програмні засоби, призначені для перевірки та оцінки знань, умінь та навичок;— тренажери— слугують для формування та закріплення різного роду навичок. Як правило вони включають засоби для перевірки досягнутих результатів та можливості зміни тренуючих впливів (їх швидкості, інтенсивності, складності тощо);— ігрові програми— забезпечують додаткові, у порівнянні із навчальними програмами, дидактичні можливості. На думку експертів найбільш ефективними є ділові ігри, що орієнтовані на отримання кращих результатів у вирішенні складних однотипних задач конкуруючими групами учнів. Спілкування, що виникає у процесі такої роботи, є однією специфічних форм самовиразу особистості у процесі інформаційної взаємодії з комп'ютером та колегами. Спеціалісти відмічають особливу роль розважальних ігрових програм, які здійснюють реальний вплив на формування світогляду сучасних підлітків, що вже конкурує з такими соціальними інститутами, як сім'я, школа, етнос;— предметно-орієнтовані середовища— програми, які моделюють мікро-і макросвіти, об'єкти якого-небудь середовища, їх властивості і наочне уявлення, співвідношення між об'єктами, операції над ними. Учні керують об'єктами середовища з метою досягнення дидактичної мети, поставленої викладачем, або проводять дослідження, цілі та завдання [9, с. 151–152].

Наближення освіти до дому стає можливим за допомогою створення мережі навчальних та консультаційних пунктів із застосуванням інформаційних технологій. При цьому головне значення надається використанню дистанційної освіти.

У документі Європейської комісії 2001 р. пріоритети навчання було перегруповано і розташовано в наступній послідовності.

Пріоритет 1. Визнання цінності знань.

Мета: вдосконалення розуміння важливості участі в навчанні і результатів навчання, особливо неформального й спонтанного.

Пріоритет 2. Інформація, профорієнтація і консультування.

Мета: забезпечення безперешкодного доступу до якісної інформації і консультацій щодо можливостей отримання освіти і навчання в Європі впродовж всього життя людини.

Пріоритет 3. Інвестиції в навчання.

Мета: значне збільшення рівня інвестицій в людські ресурси для розвитку найважливішого капіталу Європи — її населення.

Пріоритет 4. Наближення можливостей навчання до тих, хто навчається.

Мета: максимальне наближення можливостей здійснення навчання до тих, хто навчається, до місця їх проживання, використовуючи, де можливо, інформаційні та комунікаційні технології.

Пріоритет 5. Базові уміння.

Мета: забезпечення гарантій постійного доступу для всіх до навчання з метою засвоєння і оновлення умінь, необхідних для усталеної участі в житті суспільства, заснованого на знаннях.

Пріоритет 6. Інноваційна педагогіка.

Мета: розробка ефективних методів для навчання впродовж життя і всеосяжного навчання. Всеосяжне навчання є одним з аспектів навчання впродовж життя. Воно включає формальне, неформальне і спонтанне навчання [10, с. 3–4].

Одне з головних завдань освіти в умовах розвитку інформаційного суспільства — навчити учнів і студентів використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у прискоренні підготовки викладачів та фахівців у сфері інформаційних та комунікаційних технологій, в оснащенні закладів освіти сучасною комп'ютерною технікою, педагогічними програмними засобами, електронними підручниками тощо. Від вирішення цього завдання визначальною мірою залежатиме розвиток країни.

Список використаних джерел:

1. Фоменко А. В. Віртуальне освітнє середовище / А. В. Фоменко // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.—2009.—№ 15 (178).—С. 75–83.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник: словник / С. У. Гончаренко—К.: Либідь, 1997.—376 с.
3. Гендина Н. И. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования: Учеб. пособие. Ч. 1 / Н. И. Гендина.—Кемерово: КемГАКИ, 1999.—146 с.
4. Олійник А. І. Інформаційні технології як основа і засіб реалізації інноваційних процесів в сучасній освіті: Автореф. дис. ... кандидат філософських наук / А. І. Олійник / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.—К., 2008.—22 с.
5. Гендина Н. И. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях: Учеб. пособие / Н. И. Гендина.—М., 2002.—308 с.
6. Овчарук О. В. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики / О. В. Овчарук.—К.: «К. ІС», 2004.—112 с.
7. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості: аналіт. доп. / Д. В. Дубов.—К.: НІСД.—2010.—64 с.
8. Гендина Н. И. Информационная культура личности: диагностика, технология формирования: Учеб. пособие. Ч. 1 / Н. И. Гендина.—Кемерово: КемГАКИ, 1999.—146 с.
9. Сбруева А. А. Порівняльна педагогіка: Навч. посібник / А. А. Сбруева.—Суми: Редакційно-видавничий відділ СДПУ, 1999.—300 с.
10. Харківська А. А. Lifelong learning—сучасні проблеми та шляхи їх вирішення / А. А. Харківська // [Електронний ресурс].—Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppmb/texts/2008-09/08kharpwd.pdf

Стаття надійшла до редакції 19.11.2013 р.

Семенюк Н. Необходимость информационного сопровождения образования на протяжении жизни

Информационное общество требует качественно нового образования и новых способов ее предоставления. Необходимо целенаправленное и комплексное формирование информационной культуры личности. Это возможно при условии внедрения в образовательных учреждениях всех ступеней и уровней специальных учебных дисциплин и новейших информационных технологий.

Ключевые понятия: информационное общество, информационная культура, образование.

Semeniuk N. Necessity for information support of lifelong education

Information society requires a qualitatively new education and new ways of providing it. Better targeted and complex formation of personal information culture. This is possible with the introduction special training courses and advanced information technologies in educational institutions at all levels. and formation of information competency in subjects of educational process.

Keywords: information society, information culture, education.

© Семенюк Н. В., 2014